

KRANJSKE CERKVENE PROBLEMATIKE IN TEMATIKE V POROČILIH FRANCA FRANZA BARONU ERBERGU

CERKVENE RAZMERE NA KRANJSKEM V DOBI RESTAVRACIJE

Avstrijska oblast je na Kranjskem kmalu po letu 1813 odpravila francoske cerkvene reforme. Meje med škofijami je uredila tako kot pred francosko zasedbo. Vpeljan je bil gregorijanski koledar s številnimi cerkvenimi prazniki, znova so bila dovoljena romanja, procesije in posti. Vsi, ki so bili poročeni zgolj civilno, so morali skleniti tudi cerkveni zakon. Osnovne šole so bile izročene cerkvenemu nadzoru, duhovniki pa so ponovno prevzeli vodenje matičnih knjig.¹

Cerkev na Kranjskem, ki jo je posebljala ljubljanska škofija, je v prvi polovici 19. stoletja na sebi lasten način delila usodo ostalih evropskih katoličanov. Ni bila zaprta sama vase, ampak je čutila z drugimi krajevnimi Cerkvami v Habsburški monarhiji, pa tudi z rimsko in s Cerkvami v misijonih. Odigrala je odločilno vlogo pri oblikovanju narodne zavesti in kulture slovenskega naroda. Čas po Napoleonu je zaznamovala doba restavracije in z njo povezana večja veljava Cerkve. Dogodki po letu 1848 pa so s prihodom praktičnega liberalizma že napovedali nov, bolj negativen odnos do Cerkve tudi v Avstriji.

Cerkev na Kranjskem je v predmarčni dobi še čutila posledice, ki so jih v njenem življenju povzročile reforme absolutističnega cesarja Jožefa II. (1780–1790). Jožefinizem je Cerkev poskušal podrediti svojemu državnemu sistemu, ki se je opiral na vojsko in uradništvo. Cerkev v Avstriji se je skozi desetletja počasi, a vztrajno otresala jožefinskega duha. Opravljala je nekatere dejavnosti, za katere se država ni pretirano zanimala: npr. osnovno šolstvo, bolnišnice, matična služba, upravljanje pokopališč ...

V Avstriji in posledično na Kranjskem sta razsvetljenstvo in jožefinizem v praksi ostala dejavna dlje kot v drugih evropskih deželah. Temu je botroval kancler Klemens Metternich, ki je vajeti oblasti držal v rokah kar 39 let (1809–1848), in sicer pod cesarjema Francem I. (1792/1806–1835) in Ferdinandom I. (1835–1848). Metternich je bil otrok nemškega razsvetljenstva in kot tak vpliven evropski politik svoje dobe. Bil je nasprotnik liberalnih gibanj, predvsem nacionalnih. Vero je obravnaval z vidika razuma in državnih interesov. Posledično je bila Cerkev v Avstriji pod »dobrohotnim« pokroviteljstvom birokratske države. Metternich je bil odločno proti suverenosti ljudstva, splošnim in enakim pravicam državljanov ter parlamentarizmu. Za svojo glavno nalogo si je zadal

¹ Ambrožič, *Zgodovina Cerkve*, str. 316.

Ljubljanski knezoškof Anton Alojzij Wolf (dLib).

boj proti idejam francoske revolucije, liberalizma in nacionalnih gibanj. Zveza konservativnih monarhističnih velesil naj bi delala red v Evropi, ki naj bi ga usmerjali kongresi Svete alianse. Metternichov sistem je bil naposled v 30. letih 19. stoletja omejen na srednjo in vzhodno Evropo.² Okovi Metternichove policijske diktature so se zlomili med marčno revolucijo leta 1848. Ustava je leta 1849 legitimno priznanim Cerkvam podelila avtonomijo oblasti in upravljanja lastnih zadev.³

V duhu reformnega katolištva so v prvih desetletjih 19. stoletja na Kranjskem ustvarjali nekateri duhovniki. Franc Metelko je leta 1817 zasedel novoustanovljeno katedro za slovenski jezik v ljubljanskem bogoslovju. Izdal je slovnico in svoj črkopis – metelčico. Profesor teologije Jakob Zupan je v javnosti prvi nastopil proti metelčici. Plodoviti pisci so postali tudi Matevž Ravnikar, Gašper Šwab in Janez Traven.

Posledice »janzenizma« je v ljubljanski škofiji začel odpravljati knezoškof Anton Alojzij Wolf (1824–1859). Odločni nasprotniki »janzenizma« so postali predvsem redovniki in nekateri mlajši duhovniki. Mihael Hofman je protijanzenistično miselnost kazal tako, da je začel sistematično zbirati gradivo za oris življenja svetnikov v slovenščini. Priredil je tudi razlago rožnega venca in uvedel ljudske misijone. Janzenističnemu duhu nasproti so bili tudi govori frančiškana p. Pashala Skerbinca. Božji služabnik Friderik Baraga je pod vplivom sv. Klemena Dvořaka Hofbauerja širil pobožnost do Presv. Srca Jezusovega in Matere Božje ter pospeševal prejemanje sv. obhajila. S spisi in molitveniki je v ljudsko pobožnost vnašal toplino. Z odhodom v misijone je vsebino evangelija z enako vnemo posredoval severnoameriškim Indijancem.⁴

Proti hladnemu »janzenizmu« in jožefinizmu tistega časa je nastopilo duhovno gibanje, ki se je navdihovalo pri dunajskem redemptoristu in pridigarju sv. Klemenu Dvořaku Hofbauerju. Novega duha so z Dunaja prinesli doktorandi vseavstrijskega zavoda Avguštimeja (Frintaneja), kjer je bil spiritual dr. Alois Schlör (1805–1852). Študentom je polagal na srce duhovnost in askezo. Nekateri so vstopili v filozofski krožek teologa Antona Güntherja ter poslušali Johanna Heinricha Pabsta in pridigarja Johanna Emanuela Veitha. Postali so liberalni katoličani, vneti za soglasje vere in filozofije. V tem krogu se je duhovno in filozofsko oblikoval dr. Janez Zlatoust Pogačar, kasnejši bogoslovni profesor, rektor Alojzijevišča, časnikar in ljubljanski knezoškof.⁵

CERKVENE IN DRUŽBENE PROBLEMATIKE

LIBERALIZEM

V dobi restavracije je legitimistično zasnovana kraljeva suverenost začasno zmagala nad suverenostjo naroda. V politiki se je po zaslugi intervencionistične Svete alianse vzpostavilo ravnotežje, ki je zdržalo do leta 1830. V vseh deželah so se ohranili konservativni tokovi v povezavi s »starimi režimi«.⁶

Liberalizmu je ponekod po Evropi uspelo prenesti oblast v roke industrialcev, veletrgovcev in bankirjev. Pri tem je bilo deloma udeleženo tudi srednje situirano meščanstvo. Treba pa je opozoriti, da je plemstvo v Avstriji ohranilo več oblasti v vojski in upravi kot kjerkoli v Evropi.⁷

² Melik, *Politične razmere*, str. 13–18.

³ Bihlmeyer, *Storia della Chiesa IV*, str. 168–169.

⁴ Dolinar, *Jožefinizem in janzenizem*, str. 168–170.

⁵ Ambrožič, *Zgodovina Cerkve*, str. 317.

⁶ Schatz, *Storia della Chiesa 3*, str. 5, 13–22.

⁷ Martina, *Storia della Chiesa*, str. 70.

V 19. stoletju sta se v političnem prostoru oblikovali liberalna in konservativna struja, ki sta se izmenjavali pri vladanju. V nekaterih primerih so liberalci postali izrazito antiklerikalni.⁸ To je veljalo zlasti za drugo polovico 19. stoletja.

Zmagoslavje idej ekonomskega liberalizma in industrijske revolucije je vzpodbudilo nastanek delavstva, ki je lahko ponudilo delo kot svoje blago v kapitalistični izmenjavi. Delavstvo je bilo pred kapitalom nezaščiteno. Takšen ekonomski sistem je povzročil velike zlorabe in socialno nepravilnost, predvsem pa socialno vprašanje na splošno. Cerkev je s katoliškim socialnim gibanjem šele v drugi polovici 19. stoletja začela odgovarjati na socialno vprašanje delavstva in kmetstva ter oblikovati svoj socialni nauk.⁹

Bistvene značilnosti liberalne dobe lahko strnemo v naslednje ugotovitve. Ni bilo več državne vere. Uveljavila se je svoboda kulta in vesti. Ponekod je prišlo do ločitve Cerkve in države. Končana je bila stara praksa zatekanja Cerkve k državi v njenih lastnih vprašanjih. Cerkev je začela zoreti v spoznanju samozavesti, da mora vzpostaviti pastoralo, ki ni utemeljena na sodelovanju z državo. Morala se je odpovedati privilegijem in se bojevati za svobodo v izvrševanju svojega poslanstva, začenši pri svobodnem imenovanju škofov. Opaziti je bilo mogoče proces sekularizacije in vedno bolj neizprosni prehod od »družbene« vernosti k odgovorni osebni veri, hkrati pa nedoslednost liberalcev, ki so sicer dali krstiti svoje otroke in obiskovali obrede, navzven pa so bili usmerjeni proti duhovščini.

Na Kranjskem v 30. letih 19. stoletja še ne beležimo razmaha liberalizma. Delno ga zaslutimo v držbi meščanstva, ki pa je še vedno obiskovalo verske obrede in prejemale zakramente. Liberalna načela niso mogla v polnosti zaživeti zaradi Metternichovega absolutizma. Liberalizmu še ni uspelo odstraniti stare aristokratske oblasti in jo prenesti v roke buržoaznega razreda.

Posebna skupina je bilo v prvi polovici 19. stoletja vojaštvo pod vodstvom aristokratskih poveljnikov. Tudi na Kranjskem se je še vedno oklepalo starega fevdalnega reda, ki je bil ukinjen leta 1848. Liberalne težnje je marca 1849 zaustavila oktroirana ustava, ki je varovala konservativne interese in centralizacijo državne oblasti ter tlakovala pot Bachovemu absolutizmu. Lahko rečemo, da je življenje na Kranjskem v obravnavanem obdobju potekalo v duhu tradicionalizma.

Tradicionalizem ni varoval le zgodovine in prednikov, ampak tudi zemljo in raso. Branil je temeljne ustanove družbe, združenja, vero in red. Katoliški izobraženci te dobe so bili na verskem področju večinoma tradicionalisti.

Protirevolucionarni poizkusi restavracije so bili utemeljeni na idejah legitimizma in tradicije, s katerimi se je strinjalo tudi tedanje cerkveno vodstvo. Legitimen družbeno-politični režim se je opiral na zgodovinsko tradicijo. Šlo je torej za konservativno ideologijo, ki je iskala povratek v »stari režim«. Tradicionalizem se je razlikoval od dežele do dežele. Bil je racionalističen ali religiozen in se je lahko nagibal k nacionalizmu.¹⁰

Liberalno katolištvo je danes pojem, katerega pomen se razlikuje glede na različne dežele in kontekste. Šlo je za skupine in tokove v 19. in delno še v 20. stoletju. V anglosaškem in francoskem prostoru so liberalni katoličani zahtevali ločitev Cerkve in države, versko svobodo, toleranco in prost razvoj Cerkve v demokratičen sistem. Drugje po Evropi številni katoličani v 19. stoletju niso zaupali nevezanemu polnomočju cerkvene hierarhije in papeža. Bali so se svobode laikov in duhovnikov, zato

⁸ Martina, *Aspetti*, str. 50.

⁹ Grass, *Modern Church History*, str. 218–219.

¹⁰ Bremer et al., *Storia ecumenica della Chiesa* 3, str. 117–123.

so priporočali nadzor klerikalizma s pomočjo laične sile – države. Ultramontanisti so liberalne katoličane imeli za nezanesljive.¹¹

Teološki in politični liberalizem je Katoliško cerkev zaposloval 130 let. Njegova osnova je bila naraščajoča želja po ločitvi Cerkev in države z namenom, da država preneha s skrbništvom nad Cerkvijo. Cerkev naj bi se s pomočjo svoje hierarhične zgradbe postavila proti državi kot neodvisna partnerica.

Leta 1848 so se liberalni katoličani z namenom, da bi dosegli svoje cilje, pridružili skupinam demokratičnih liberalcev. V teološkem in političnem liberalizmu je papeštvo videlo sovražnika, zato ga je želelo zatreti z vsemi sredstvi.¹² V duhu legitimizma se ni moglo sprijazniti z dejstvom, da je po Evropi že prihajalo do dejanske ločitve Cerkev in države, ki sta poprej sodelovali. Poseben problem je bila papeška država.

Ker so škofi marsikje po Evropi po revolucionarnem letu 1848 postali politično bolj izpostavljeni, se je začela krepiti njihova povezanost z Rimom. Naraščala je vloga papeštva. Na poseben način je to smer posebljal ultramontanizem, ki pa je bil značilen za drugo polovico 19. stoletja.¹³

Na Dunaju so se študenti Avguštineja iz ljubljanske škofije v 30. letih 19. stoletja seznanjali z miselnimi tokovi, ki so prevevali tedanjo Evropo. Pomemben mislec tiste dobe je bil duhovnik Bernard Bolzano (1781–1848). Dobro je poznal filozofa Kanta in racionalizem, hkrati pa je skušal poudariti pomen krščanstva. V avstrijski prestolnici sta delovala vplivni filozof dr. Anton Günther (1783–1863)¹⁴ in njegov sodelavec dr. Johann Heinrich Pabst (1785–1838).¹⁵ Vpliven je bil tudi dr. Johann Emanuel Veith (1787–1876),¹⁶ judovski spreobrnjenec in stolni pridigar pri Sv. Štefanu na Dunaju.¹⁷ Kardinal Friedrich von Schwarzenberg (1809–1885)¹⁸ je postal življenjski prijatelj kasnejšega ljubljanskega knezoškofa dr. Janeza Zlatousta Pogačarja, pomembno mesto pri duhovnem oblikovanju slovenskih duhovnikov pa so imele ideje dr. Aloisa Schlöra.¹⁹

Vedeti moramo, da je bila tedanja katoliška filozofija na nemškem jezиковnem področju katoliški pravovernosti nekoliko nasprotna. V 30. letih 19. stoletja se je na Dunaju družila skupina t. i. liberalnih katoličanov, ki so se zavzemali za soglasje vere in filozofije. Oklenili so se naukov, ki jih je učil dr. Anton Günther, in se z njimi bojevali proti neveri. Kot vneti katoličani so imeli najboljše namene, teološko pa so hodili nekoliko po stranpoteh. Najbolj sloveča sta bila pridigar Veith in zdravnik Pabst.

Krožek okoli Güntherja in Veitha je imel posebne nazore o cerkvenopolitičnih vprašanjih. Po eni strani so t. i. liberalni katoličani želeli ostati zvesti Katoliški cerkvi, po drugi strani pa so

¹¹ Schwendt, »Liberaler Katholizismus«, str. 885–888.

¹² Papeštvo je do liberalnih pojavov zavzelo obrambno držo. Gregor XVI. je leta 1832 z okrožnico *Mirari vos* obsodil moderne svoboščine (versko svobodo, svobodo vesti, besede, tiska in poučevanja). V isti smeri je ravnal tudi Pij IX. z znamenitim *Syllabusom* (1864). Tudi I. vatikanski koncil je v konstituciji *Dei Filius* obsodil vrsto »zmotnih naukov« (racionalizem, naturalizem in panteizem), ki so se zoperstavljali dogmam. Šele Leon XIII. je z okrožnico *Libertas praestantissimum* (1888) določil novo smer, temelječo na moralnem zakonu in naravnem pravu. Izognil se je izrekanju neposrednih obsodb. Pij X. se je z okrožnico *Pascendi Dominici gregis* (1907) in z odlokom Sv. Oficija *Lamentabili* ponovno zatekel k obsodbam in Cerkvi povrnil reakcionaren videz. Prave odgovore na vprašanja in zahteve časa je bil tako sposoben dati šele II. vatikanski koncil s konstitucijo *Gaudium et spes* (1965).

¹³ Bokenkotter, *A concise history*, str. 309–327.

¹⁴ Schwendt, »Günther Anton«, str. 1105–1108.

¹⁵ Wenzel, »Pabst Johann Heinrich«, str. 13–27.

¹⁶ Hosp, »Veith Johann Emanuel«, str. 653; Wurzbach, »Veith Johann Emanuel«, str. 81–95.

¹⁷ *Zgodnja Danica*, 28. 12. 1850, št. 52, str. 219–222.

¹⁸ Wurzbach, »Schwarzenberg Friedrich von«, str. 71–78.

¹⁹ Wurzbach, »Schlör Alois«, str. 132–137.

razglašali popolno neodvisnost Cerkve od države. V skladu s svojim filozofskim prepričanjem so zahtevali, naj cerkvene nauke prešine filozofski duh.²⁰

Avstrijski liberalni katoličani so se bojevali proti ostankom jožefinske odvisnosti Cerkve od države, kasneje pa tudi proti ultramontanizmu, ki je v Avstriji cvetel po zaslugi redemptoristov in jezuitov. Nemalokrat se niso strinjali s stališči avstrijskega episkopata, ki je še vedno razmišljal v jožefinističnih okvirih. Proti jožefinskemu duhu so leta 1848 güntherijanci nastopali skupaj z ultramontanisti.

Skupina slovenskih duhovnikov, t. i. liberalnih katoličanov, je bila vzgojena na Dunaju pod vplivom Güntherja in Veitha. Med njimi so bili najpomembnejši Andrej Einspieler, Matija Majar, Davorin Trstenjak, Božidar Raič in Janez Zlatoust Pogačar, ki je bil edini doma iz Kranjske.²¹ Večinoma so tudi v poznejših letih ostali Güntherjevi privrženci. Trstenjak in Raič sta se kasneje pridružila časniku *Slovenski narod*, glasilu mladoslovencev. Glavne teme liberalnega katolištva so bile ločitev Cerkve od države, cerkvene sinode z udeležbo nižje duhovščine in laičkih vernikov, uvedba materinščine v cerkvene obrede in celibat.²²

Predstavniki liberalnega katolištva na Kranjskem v Franzevi korespondenci niso omenjeni, saj se je njihova dejavnost močneje razmahnila v revolucionarnem letu 1848 in v letih po njem.

SEPARATIZEM

Separatizem se je zavzemal za ločitev Cerkve in države. Razvil se je pod vplivom idej filozofov Johna Locka in Jean-Jacquesa Rousseauja o naravnem pravu, zasnovi družbe in države, verske tolerance in vere v življenju posameznika ter družbe. Poudariti je treba, da liberalni separatizem vero potisne v območje zasebnega. Različni posamezniki lahko z dogovorom ustanovijo združenje (Cerkev), ki pa ni suvereno in se mora gibati v državnem okviru.

Za 19. stoletje so bili značilni trije tipi izrivanja Cerkve iz družbe oziroma t. i. ločevanja Cerkve in države. Čisto ločevanje (ZDA) ni zahtevalo zaprisege z versko vsebino, ni bilo uradne veroizpovedi. Priznavalo je enakost političnih in civilnih pravic. Država Cerkev ni pomagala in se ni vmešavala v cerkvene zadeve, pač pa je priznavala sklepanje zakonske zveze glede na različne obrede. Prav tako se ni vtikala v imenovanje škofov.

Delno ali mešano ločevanje (Belgija) je priznavalo polno svobodo kulta in poučevanja ter svobodno imenovanje škofov in komuniciranje škofov z Rimom (v Avstriji šele po letu 1850). Na področju sklepanja zakonske zveze je imel prednost civilni zakon pred cerkvenim. Duhovščino je plačevala država kot nadomestilo za zaplenjeno cerkveno premoženje za časa francoske revolucije.

²⁰ Vzornike so imeli v francoskih predhodnikih, kot so bili: Louis-Gabriel-Ambroise Bonald (1754–1840), Hugo-Félicité-Robert de Lamennais (1782–1854), Louis-Eugène-Marie Bautain (1796–1867), Henri-Dominique Lacordaire (1802–1861) in Charles-René de Montalembert (1810–1870). Ti so ustvarili teološko-filozofsko smer tradicionalizma, ki je v nasprotju z racionalizmom postal iracionalen in je poudarjal vlogo spoznanja iz vere. Drugo obdobje njihovega ustvarjanja je bilo že v duhu liberalnega katolištva. V Nemčiji so bili nosilci teologije liberalnega katolištva: Franz Baader (1765–1841), Johann Joseph Görres (1776–1848), Ignaz Döllinger (1799–1890), Adam Möhler (1796–1838) in Franz Xaver Kraus (1840–1901). Zelo pomembna je bila t. i. tübingenška šola: Johann Sebastian Drey (1777–1853), Johann Baptist Hirscher (1788–1865), Johannes Evangelist von Kuhn (1806–1887) in Franz Anton Staudenmaier (1800–1856). Pomembna avstrijska teologa tistega časa sta bila tudi Georg Hermes (1775–1831) in Anton Günther (1783–1863) (Gl. Bihlmeyer, *Storia della Chiesa IV*, str. 173).

²¹ Ušeničnik, »Jeranov problem«, str. 98–119.

²² Ambrožič, *Ljubljanski knezoškof*, str. 61–67.

Georg Pajk po Franzu pl. Kurz zum Thurn und Goldenstein: Frančiškanska cerkev v Ljubljani, 1836 (hrani Narodni muzej Slovenije, inv. št. G-2518, foto: Tomaž Lauko).

Sovražno ločevanje (Francija, Italija, Španija, Portugalska, Latinska Amerika) je Cerкви običajno odvzelo premoženje in s tem duhovščino obsodilo na revščino. Vzelo ji je imuniteto, zatrla redove, uvedlo civilni zakon in ločitev ter onemogočilo vpliv Cerkve v šoli. Država je imela pravico presojeti, ali so bila dejanja cerkvene hierarhije pravna. Cerкви je bil priznan le majhen del svobode. Država jo je nadzorovala, podobno kot v časih »starega režima«. Cerkev je obravnavala kot združenje znotraj državnega območja, podvrženo zakonu kot vsako drugo združenje. Torej sploh ni šlo za pravo ločitev, ampak za železno nadzorništvo in vtikanje države v cerkvene notranje zadeve.²³

V nasprotju s separatističnimi tendencami ločevanja Cerkve in države po Evropi in v Latinski Ameriki se je njuna simbioza v Avstriji in na Kranjskem obdržala vse do konca prve svetovne vojne. V duhu jožefinizma je bilo v posebnem interesu države, da Cerkev ohrani v podrejeni vlogi njene pomočnice. To se je najočitneje kazalo v škofovskih imenovanjih, ki so bila cesarjeva domena, pa tudi v cerkvenem kadrovanju župnikov župnij pod patronatom deželnega kneza (cesarja) in Kranjskega verskega sklada, nad katerim je imela roko država.²⁴ Tudi sicer se je še naprej ohranjal

²³ Martina, *Storia della Chiesa*, str. 78–92.

²⁴ Ambrožič, *Patronatno pravo*, str. 71–88.

patronatni sistem, v katerega so bili vključeni pretežno plemiški patroni. Lahko rečemo, da je marsikaj ostalo po starem tudi po marčni revoluciji leta 1848. Liberalni pritiski na Cerkev so postali intenzivnejši šele po letu 1861, vzporedno z njimi pa so postali vidnejši tudi obrisi liberalizma v družbi v Habsburški monarhiji in posredno na Kranjskem.

Iz poročil Franca Franza baronu Erbergu lahko povzamemo več primerov tesnega sodelovanja med Cerkvijo in državo, zlasti z vojaštvom, zato na Kranjskem v obravnavanem obdobju ne moremo govoriti o njuni ločitvi oziroma separatizmu. Navedimo nekaj primerov. Za Telovsko procesijo 29. maja 1834 so bili postavljeni štirje oltarji, pred frančiškansko, križevniško in šentjakobsko cerkvijo ter pred mestno hišo. Kosilo je bilo pri knezoškofu Wolfu, nanj pa so bili povabljeni tudi častniki. Knezoškof se je nekoliko slabo počutil, a procesije ni želel zapustiti (34/112, 34/114). Telovski procesiji sta bili tudi pri frančiškanih in pri Sv. Jakobu. Kadeti so streljali ob frančiškanski procesiji, z možnarji pa ob šentjakobski (34/114).

30. septembra 1838 je imelo ljubljansko vojaštvo cerkveno parado z vsemi štirimi bataljoni na travnikih pri Tivoliju, na kateri se je zbralo skoraj celotno mesto. Zaradi grozečega deževnega vremena je bilo treba pohiteti. Ker je prejšnji regimentni kaplan (Simon Wilfan) postal župnik v Kranjski Gori, je imel novi regimentni kaplan (Tomaž Čibašek, ki je bil kaplan pri Sv. Jakobu) prvo vojaško mašo pod kapelnim šotorom (38/202). 6. oktobra je bila še ena cerkvena parada na travniku pri Tivoliju, s katero se je zaključil čas vadbe za tekoče leto (38/203). Podobna parada je omenjena tudi 22. septembra 1839 (39/147).

SEKULARIZACIJA

V Avstriji in na Kranjskem sekularizacija cerkvenih posesti ni pustila tako usodnih posledic kot na Nemškem. Je pa treba opozoriti na pojav, ki ga je bilo mogoče po francoski revoluciji zaslediti tudi drugje po Evropi in je posledica sekularizacije cerkvenih posesti.²⁵ Ljubljanski škofje po letu 1824 niso več prihajali iz tujih plemiških rodovin, ampak večinoma iz domačih – kmečkih in meščanskih. To dejstvo je zelo pomembno, saj so bolj čutili z ljudstvom kot tujci, ki običajno niso znali slovenskega jezika.

Kot daljno posledico sekularizacije Franz omenja blejsko gospodstvo briksenskih škofov. Do francoske pripojitve Kranjske Franciji in Tirolske Bavarski je pripadalo dotaciji briksenskega škofa, leta 1838 pa je bilo ponovno prepuščeno briksenskemu škofu. Na tozadevni prevzem sta prispela dva duhovnika in dva svetna komisarja (38/227).

PASTORALNI RIGORIZEM

V pastoralni praksi so bili v prvih desetletjih 19. stoletja še navzoči ostanki pastoralnega rigorizma predhodne dobe, ki se je kazal v strogih merilih za podeljevanje zakramentov. Iz vzgoje bodočih duhovnikov je bil dokončno izkoreninjen s prihodom nove generacije teoloških profesorjev na ljubljanski licej konec 30. in v začetku 40. let 19. stoletja.

Za vse »janzeniste« ali, bolje rečeno, pristaše reformnega katolištva in predstavnike moralnega rigorizma je bilo značilno, da so odklanjali dogmatične zmote janzenizma, saj so bili z janzenistično literaturo dobro seznanjeni. Po hudem rigorizmu, zlasti glede odveze pri sv. spovedi in prejemanja

²⁵ Lortz, *Geschichte*, str. IV 16–IV 18.

sv. obhajila, sta izstopala Janez Traven in Gašper Švab, ki sta v svojih delih zagovarjala najstrožji nauk o pokori in spreobrnjenju.²⁶

Posredno je mogoče pastoralni rigorizem zaznati iz Franzevih zabeležb cerkvenih oklicev in porok. Navedimo dva primera. Ker je 9. marca 1834 za generala Sivkoviča prispel spregled za poroko v postu, je bila čez dva dni prisega pred komisijo. Če bi spregled za nevesto, vdovo polkovnika Kheka pl. Schwarzbacha, podelil tudi knezoškofijski konzistorij, naj bi bila poroka 13. marca v knezoškofovi hišni kapeli (34/52). Nazadnje je bila v križevniški cerkvi, par pa je poročil stolni prošt dr. Luka Burger (34/54).

Avgusta 1836 sprva do domnevne poroke videmskega deželnega svetnika Alojza Vincenca barona Dubskeja ni prišlo, čeprav se je o tem spraševalo v dveh ljubljanskih župnijah. Poroka Dubskeja z njegovo izbrano nevesto naj bi bila naposled sklenjena, vendar pa sta tako nevesta kot ženin pozabila pridobiti dovoljenje svojih dušnih pastirjev (župnikov), da bi se lahko poročila pred drugim duhovnikom. Dopustnost tako sklenjene poroke bi bila vprašljiva. Mladoporočenca torej nista imela druge izbire, kot da sta odstranila zadržek, potem ko ju niso sprejeli v stolnici in njune želje niso bile izpolnjene niti v župniji sv. Jakoba. Vendar nista odstopila od zakonske zahteve ostati tukaj šest tednov, da bi odstranila zadržek. Ženin je pisal v Videm in dobil od tamkajšnjega župnika dovoljenje za domači poročni obred, ki so ga v Ljubljani pričakovali do naslednje sobote, ko naj bi potekalo poročno slavlje (36/178).

SOCIALNO VPRAŠANJE

Delavstvo v Franzevih poročilih ni omenjeno. Tudi sistematične socialne dejavnosti ljubljanske škofije v tistem obdobju še ne beležimo. Edina izjema je bilo delovanje župnijskih ubožnih inštitutov, ki so skrbeli za reveže.

CERKVENE TEMATIKE

ŠKOFJE KOT ČLANI AVSTRIJSKEGA EPISKOPATA

Na Kranjskem se je položaj Cerkve, podobno kot drugje v Avstriji, začel spreminjati po marčni revoluciji leta 1848, ki je odpravila fevdalizem. Globalna sprememba družbenih odnosov v državi je odmevala tudi v življenju Cerkve, čeprav je njena hierarhija z duhovščino še vedno ostajala tesno povezana z dunajskim dvorom. To ni težko razumeti, saj je cesar imenoval večino avstrijskih škofov, papež pa jih je le potrjeval.

Prav znanje deželnih jezikov, torej slovenščine, nemščine in na Primorskem tudi italijanščine, je bilo eden od pogojev za škofovsko imenovanje, ki pa so ga pri nas izpolnjevali le slovenski kandidati. Domači škofje so rabo slovenščine dopuščali v podeželskih župnijah, postopoma pa tudi v mestnih, kjer je prevladovalo nemško ali italijansko meščanstvo.

Naslednja zelo pomembna značilnost avstrijskega in z njim povezanega slovenskega episkopata je bila, da so bili škofje večinoma nekdanji gojenci dunajskega Avguštineja. Njihovo duhovno in študijsko oblikovanje je torej potekalo na Dunaju in ne v Rimu. Zato je bil pri nas za Cerkev Dunaj pomembnejši od Rima. Ljubljanski škofje so imeli naziv knezoškofa. Za izmenjavo informacij so

²⁶ Dolinar, Jožefinizem in janzenizem, str. 168–170.

pogosto objavljali pastirska pisma škofov drugih škofij. Povezanost med škofijami je bila še toliko bolj pomembna, saj je bila Habsburška monarhija konglomerat različnih narodov, ki pa so bili povečini rimokatoliške veroizpovedi. Solidarnost med škofijami se je kazala tudi v nabirkah za od naravnih nesreč prizadete vernike in predvsem v nabirkah za misijone.

Franzeva poročila vsebujejo tudi podatke o tujih cerkvenih dostojanstvenikih. Naj navedemo le nekatere. 25. avgusta 1833 je neimenovani nadškof s poštnim vozom potoval proti Trstu, saj se je nameraval izseliti v Ameriko (33/24). 2. decembra 1833 je 80-letni hvarsko-braško-viški škof Ivan Skakoc, frančiškan, prišel z Dunaja, ostal v ljubljanskem frančiškanskem samostanu in se odpravil nazaj v Dalmacijo (33/113). V Egru na Madžarskem naj bi decembra 1833 prišlo do nemirov proti nekdanjemu beneškemu patriarhu, nadškofu Johannu Ladislavu pl. Pyrkerju (Pürkerju) (33/138).

Januarja 1834 se je govorilo, da naj bi bil goriški knezonadškof Jožef Walland v enaki funkciji premeščen v Lviv. Bolje obveščeni so navajali, da bi prestavitev morala zadevati tridentinskega škofa Franca Ksaverja Luschina (Lušina) (34/4). Njegova premestitev iz Tridenta (Trenta) v Lviv je bila kratkotrajna. Že konec januarja 1835 ga je cesar nameraval imenovati za goriškega knezonadškofa, kar se je potem tudi zgodilo. Sredi avgusta istega leta se je na poti iz Lviva za več dni ustavil v Ljubljani (35/28, 35/144).

11. maja 1834 je umrl goriški knezonadškof in metropolit Jožef Walland. Rekviem v stolnici je bil zanj 16. maja, saj je prej služboval v ljubljanskem stolnem kapitlju (34/103, 34/105). Zabeležena je tudi smrt nekdanjega ljubljanskega škofa Avgušтина Gruberja, ki je bil kot salzburški nadškof pokopan 3. julija 1835 (35/125). Krški škof Georg Mayer se je 23. marca 1836 iz Ljubljane vrnil v Celovec (36/56). 22. marca 1840 se je razširila novica o njegovi smrti, ki jo je poročevalec potrdil 27. marca (40/52, 40/55).

Franz je podrobno sledil potovanjem in dogodkom, pri katerih je bil akter ljubljanski knezoškof Anton Alojzij Wolf. Šlo je za vizitacije župnij, birmovanja, bivanje in sprejemanje gostov v dvorcu Goričane, prirejanje večerij in sprejeme v ljubljanskem škofijskem dvorcu ter knezoškofova potovanja. Wolf se je udeleževal tudi številnih prireditev in sprejemov, saj je bil ena najodličnejših osebnosti na Kranjskem.

Prva novica o knezoškofu Wolfu se v Franzevih poročilih tiče vizitacije župnij na Notranjskem, ki se je začela 15. junija 1833 (33/2). Na birmovanja po Dolenjski naj bi se odpravil 3. junija 1834, a je bilo potovanje zaradi njegove bolezni odloženo (34/112, 34/114, 34/115, 34/119, 34/121).

Knezoškof Wolf se je večkrat podal na podeželje v škofijski dvorec na Goričanah. Tovrstni obiski so služili oddihu ali sprejemanju gostov in obiskovalcev (33/13, 33/34, 34/175). V glavnem je šlo za druženje aristokratov. 11. julija 1836 je knezoškof v graščini nudil prenočišče gubernijskemu svetniku dr. Karlu Bernardu Koglu in njegovi družini (36/132). Poročevalec Franz je dokaj vestno beležil tudi knezoškofove povratke z Goričan v Ljubljano (33/64). Običajno so jim sledili sprejemi obiskov v škofijski palači. Eden takšnih je zabeležen 27. oktobra 1834 (34/237).

Knezoškof je bil močno vpet v politično življenje dežele Kranjske. Sredi septembra se je vsako leto udeleževal začetnega zasedanja deželnega zbora (36/155, 36/180, 36/194, 36/200). Njegovo zasedanje se je 15. septembra 1835 začelo s sv. mašo na čast sv. Duhu (35/161). Sv. maša je omenjena tudi na začetku zasedanja 18. septembra 1837 (37/207). Slab obisk pri tovrstni maši je bil zabeležen 16. septembra 1839 (39/140).

Wolf se je udeleževal tudi številnih protokolarnih sprejemov in dogodkov, zlasti tistih, ki so bili povezani z vojaštvom. 25. oktobra 1835 je bil skupaj z veljaki na sprejemu za častniški zbor polka Hohenlohe (35/189). Zboru je nato štiri dni pozneje tudi sam priredil podoben sprejem (35/194).

Knezoškofovo povezanost z dvorom so izkazovale številne slovesnosti in dogodki. 4. novembra 1833 je v počastitev cesaričinega godu priredil kosilo, za katero je bilo pripravljenih 32 pogrinjkov (33/84, 33/85). 9. februarja 1834 so obhajali slovesnost ob cesarjevem rojstnem dnevu. Ob 10. uri je bila v stolnici slovesna maša, vojaški oddelek pa je streljal običajne salve pred cerkvijo. Opoldne je knezoškof gostom pripravil 60 pogrinjkov (34/27). Tudi čez leto dni, 12. februarja 1835, je knezoškof opravil slovesno bogoslužje v stolnici in priredil zakusko v počastitev cesarjevega rojstnega dne (35/34, 35/39).

Konec februarja 1835 so se razširile novice o slabem zdravstvenem stanju cesarja Franca I. Guverner je zapovedal molitve za ljubljenega monarha. Zato je knezoškof Wolf vsak dan ob 10. uri maševal v stolnici pri velikem oltarju, zatem pa se je v koru udeležil še druge sv. maše, pri kateri so bili navzoči civilni in vojaški imenitneži (35/61).

Na velikonočni ponedeljek, 20. aprila 1835, so obhajali rojstni dan novega cesarja Ferdinanda I. Ob 10. uri je bila v stolnici nemška pridiga, zatem pa slovesna sv. maša med topovskimi salvami (35/81).

V poročilih so zabeležena nekatera knezoškofova potovanja v tujino. 22. maja 1835 se je škof podal na Dunaj, da se je udeležil poklona delegacije koroških in krajskih deželnih stanov pri novem cesarju Ferdinandu I. Potoval je skozi Železno Kaplo, Velikovec, Labotsko dolino, Knittelfeld, Leoben in Bruck na Muri. Ob vrnitvi se je delegacija sredi junija ustavila v božjepotni cerkvi v Maria Zelli. Knezoškof je med povratkom obiskal tudi škofijsko gospostvo Gornji Grad. V Ljubljano se je vrnil 20. junija. Stolni kapitelj ga je pričakal v Črnučah (35/91, 35/95, 35/97, 35/99, 35/105, 35/110, 35/115).

Cesar Ferdinand I. je v Ljubljano prispel 21. januarja 1837. Sprejema se je udeležil tudi knezoškof Wolf (37/15). Sredi marca 1837 je skozi Ljubljano potoval nadvojvoda Janez Habsburško-Lotarinški. Pričakala sta ga guverner in knezoškof (37/52). Njegov prihod in sprejem knezoškofa ter odličnikov je omenjen tudi 30. novembra 1837 (37/274).

2. marca 1837 so v stolnici obhajali obletnico za pokojnega cesarja Franca I. (37/41), 8. aprila 1837 so darovali zadušnico za cesarico Marijo Ludoviko (3. ženo cesarja Franca), 13. aprila pa obhajali obletnico za cesarico Marijo Terezijo (2. ženo cesarja Franca) (37/68).

Ob navedenem lahko zaključimo, da je opisana dejavnost knezoškofa Wolfa potekala v duhu tradicionalizma in legitimizma.

APOSTOLSKI NUNCIJ

Prek apostolskega nuncija so avstrijski škofi, večinoma poslušni cesarju, komunicirali z Rimom. Franz je zabeležil, da je apostolski nuncij Pietro Ostini februarja 1835 odšel z Dunaja, saj ga je papež Gregor XVI. ustvaril za kardinala (35/28).

Apostolski nuncij na Dunaju in kasnejši kardinal, knez Lodovico Altieri, je 13. maja 1837 v dvorni župnijski cerkvi v Hofburgu slovesno birmal mlajše sinove nadvojvode Karla (37/104). Omenjenih je še več drugih slovesnosti in dejavnosti, pri katerih je sodeloval mladi nuncij. Ob sprejemu v službo je 11. junija 1837 za diplomatski zbor priredil veličastno pogostitev »po italijanskem okusu« (37/129). Julija 1837 je odpotoval v Bad Ischl, kjer naj bi počakal državnega tajnika Capaccinija (pravilno podtajnika), ki je bil namenjen v Nemčijo; domnevno zaradi dogodkov v Španiji in menjave na angleškem prestolu (37/147).

DUHOVŠČINA

Pod cesarjem Francem I. (1792/1806–1835) so v veljavi še vedno ostala jožefinska načela, po katerih naj bi Cerkev služila državi. Duhovniki so ostali »cerkveni uradniki« v službi države, saj so ljudem razglašali in pojasnjevali vladne odloke ter vodili matične knjige. Oblastem so morali poročati, kako so se ljudje odzivali na važnejše gospodarske in politične ukrepe. Po drugi strani se je država še naprej vtikala v cerkvene notranje zadeve. Zahtevala je odobritev važnejših cerkvenih odredb, bdela nad cerkvenim premoženjem, spremljala dušnopastirsko delovanje duhovnikov in nadzirala njihovo zasebno življenje. Istovetenje Cerkve z državo je bilo v očeh ljudi kamen spotike, ker se je dozdevalo, da sta vera in Cerkev policijsko orodje. Država je duhovščini priskočila na pomoč v gmotnih stiskah z dopolnitvami kongruie.²⁷

Prva novica o duhovnikih, ki jo zasledimo v Franzevi korespondenci z baronom Erbergom, se tiče govoric o »smrti« neimenovanega katoliškega »regimentnega patra« (vojaškega kurata) iz gradiškega mejnega polka. Umril naj bi v Beljaku, vendar pa je Franz iz nekega pisma nazadnje izvedel, da je bil v resnici bolan in si je le želel umreti (33/2).

Predmet poročevalčevega zanimanja so bili tudi nekateri člani ljubljanskega stolnega kapitlja in njihova vpetost v družbeno življenje. Največkrat je bil omenjen ljubljanski stolni prošt dr. Luka Burger. 6. avgusta 1833 se je denimo za daljši čas podal na dopust na Gorenjsko (33/13), avgusta 1834 pa se je mudil v Radovljici (34/174). Avgusta 1836 je prošt Burger ponovil potovanje na Dunaj, ki ga je opravil pred 36 leti. Po njegovem zagotovitvi je dobro uspelo (36/197).

Dekan stolnega kapitlja, Urban Jerin, bi moral biti premeščen za profesorja na Dunaj, ker naj bi imel afero z neko žensko, a se to ni zgodilo (35/206).

V nedeljo, 29. decembra 1833, je kanonik Štefan vitez Grisoni vabil na večerjo. Navzoči so bili družina guvernerja Schmidburga, družina barona Codellija, grofica (pravilno baronica) Cecilija Lichtenberg, knezoškof Wolf in drugi (33/140).

Podelitev Codellijevega kanonikata Frančišku Ksaverju pl. Andrioliju je bila zabeležena 20. septembra 1836. V resnici je postal kanonik Wollwitz-Flachenfeldovega kanonikata, ki so ga podeljevali kranjski deželni stanovi (36/204, 36/213).

Za novega duhovnega referenta pri ljubljanskem guberniju je bil marca 1834 imenovan Anton Stelzich (Stelčič), kasnejši gubernijski svetnik. Še istega meseca je postal ljubljanski častni kanonik. V Ljubljano je prišel sredi maja in se 22. maja prvič udeležil seje gubernija (34/64, 34/67, 34/109).

Naslednja skupina omemb se nanaša na župnike, kaplane in teološke profesorje. Ljubljanski šentjakobski župnik Janez Zlatoust Pohlin je bil ponovno hudo bolan in je 22. decembra 1833 prejel poslednje zakramente. Poročevalec Franz je sprva menil, da naj bi trpel za živčno mrzlico. V naslednjih dneh se mu je zdravstveno stanje izboljšalo, da je lahko sprejemal obiskovalce. Ni šlo za živčnost, ampak je zbolel za želodčno vročico. Zaradi skrbi, ker je eden od njegovih kaplanov pred kratkim umrl zaradi živčne mrzlice, se je dal nemudoma prevideti s poslednjimi zakramenti (33/134, 33/135, 33/137, 33/138).

Znani duhovnik prof. Jakob Zupan je bil v začetku leta 1834 že nekaj časa v mirovanju, saj je zbolel za pljučnico. Medtem so mu knezoškof in nekateri kanoniki, proti katerim je napisal satirične pesmi, podelili poslednje zakramente (34/18). Oktobra 1835 je bila odločena zadeva v njegovem sodnem procesu. Odstavljen je bil s profesorskega mesta in upokojen z letno pokojnino 500 gld. V Celovcu je ostal pod policijskim nadzorom, prepovedana pa so mu bila tudi vsa potovanja (35/171).

²⁷ Ambrožič, *Zgodovina Cerkve*, str. 316.

Silhueta Antona Stelzicha (Dom in svet 43, 1930, št. 9/10, str. 303).

BOGOSLOVCI

Po prestanih napoleonskih vojnah sta se ljudi polastili lahkomišelnost in verska brezbržnost. Avstrijska vlada in cerkveno vodstvo sta upala, da se bodo razmere izboljšale, če bo na voljo dovolj dobre duhovščine. S tem namenom je oblast podprla delovanje semenišč.

V semeniščih je še vedno vel jožefinski duh. Stanje se je popravljalo zaradi gorečih spiritualov, bogoslovnih profesorjev in škofov, zlasti Antona Alojza Wolfa v Ljubljani. V ljubljanskem semenišču so se porajali zametki slovenske narodne vzgoje. Njen nosilec je postal Matevž Ravnikar.²⁸

Med škofijami je prihajalo do izmenjave bogoslovcev. Več jih je iz Kranjske odšlo v krško, lavantinsko in tržaško škofijo. Vzgoja bogoslovcev je bila zaupana škofijskim semeniščem. V Ljubljani se je leta 1849 teološki študij po ukinitvi liceja preselil v Bogoslovno semenišče.²⁹ Učne načrte in učbenike za študij teologije je še naprej predpisovala državna oblast. Vlada je med drugim določala število bogoslovcev v posameznih semeniščih, zato so nekateri prvi leti teologije študirali kot eksternisti. V ljubljanskem bogoslovju je bilo za bogoslovce določenih 80 mest. Na slovenskem narodnostnem ozemlju so v 19. stoletju delovala škofijska semenišča v Ljubljani, Mariboru, Gorici in Celovcu.³⁰

Tematika izobraževanja in duhovnega oblikovanja bogoslovcev v Franzevih poročilih ni omenjena.

REDOVNIKI IN REDOVNICE

V Franzevi korespondenci so na kratko omenjeni tudi nekateri dogodki iz življenja in delovanja redovnih skupnosti. Navedimo nekaj primerov. Leopoldina grofica Engelshaus, z redovnim

²⁸ Kralj, Versko in cerkveno življenje, str. 173–194.

²⁹ Ciperle, *Podoba*, str. 244–249. Gl. tudi Zschokke, *Die theologische Studien und Anstalten*; Smolik, *Teologija in Slovenci*, str. 372–387.

³⁰ Gl. tudi *Teološki študij na Slovenskem*.

imenom Ignacija, je aprila 1834 v uršulinskem samostanu izpovedala zaobljube (34/83). 25. aprila so pokopali bogoslovca iz frančiškanskega samostana, ki je umrl zaradi »hiranja« (34/90).

Poročilo dunajskega agenta z začetka leta 1835 je prineslo nekoliko zastarelo novico, da je Nemški viteški red konec leta 1834 z najvišjo odobritvijo sprejel deset novincev iz vrst mladih vitezov (35/1, 35/32). 2. aprila 1835 je umrl veliki mojster Nemškega viteškega reda – križnikov – nadvojvoda Anton (35/79). Komturja Nemškega viteškega reda, grofa Eugena Wilhelma Haugwitza, so 3. avgusta 1835 pričakovali v Križankah, kjer naj bi ostal tri dni. Zatem je odšel v Metliko. Za tajnega svetnika ga je imenoval še cesar Franc I., a je bilo imenovanje objavljeno šele v začetku julija (35/138, 35/139, 35/140).

Posebna skupina so bila Franzeva poročila o dogodkih v dvorani Nemškega viteškega reda v Križankah. Ob cesarjevem godu je v njej 4. oktobra 1833 Filharmonična družba priredila glasbeno akademijo (33/53). Člani društva Kazina so imeli 3. januarja 1834 ob treh popoldne v njej občni zbor. Ob tej priložnosti so prebrali statut društva, ki je bil na odboru že obravnavan in potrjen (33/140).

LJUDSKE POBOŽNOSTI

Pomemben del verske prakse in pobožnosti so bila v 19. stoletju romanja. Najbolj so bila obiskana tista k domačim božjepotnim cerkvam. Še vedno so bila dejavna romarska središča iz preteklih časov: Višarje, Sveta Gora, Trsat, Gospa Sveta, Ptujška Gora in Svete Gore. Najbolj vztrajni in premožni romarji so si privoščili tudi romanje v Rim.

Pobožnosti in vraže v ljudskem verovanju so zaznamovale verovanje naših prednikov podobno kot drugje po Evropi. Vloga ljudskih pobožnosti pri ohranjanju vere je bila v 19. stoletju zelo pomembna. K razvoju duhovnosti in pobožnosti so prispevale tudi oživljene in na novo ustanovljene bratovščine. Molitvenik *Dušna paša* kasnejšega misijonskega škofa Friderika Barage je s svojimi številnimi izdajami prišel v skoraj vsak slovenski dom.

Poročevalec Franz je med ljudskimi pobožnostmi omenjal predvsem prirejanje procesij. 29. marca 1834 so vstajenjske procesije iz ljubljanskih cerkva potekale po običajnih poteh (34/71). 25. aprila je šla procesija »sv. Jurija« iz vseh župnij in stolnice do cerkve sv. Petra (34/89). Franzu se je primerila napaka, saj je v resnici verjetno šlo za prošnjo procesijo ob prazniku sv. Marka.

Omenjene so tudi nekatere druge ljudske pobožnosti. Zaradi preprečevanja vsesplošnega pomanjkanja vode in njegovega vpliva na poljske pridelke so tako od 15. junija 1834 opravljali molitve za dež (34/121).

Obisk Božjega groba v Štepanji vasi 13. marca 1836 ni bil številen (36/49). Množičnejši obisk je bil zabeležen 25. marca 1838. Verniki so se tja zgrinjali na konjih, v kočijah in peš (38/52).

Na god sv. Roka leta 1838 se je v Gornji Šiški (Dravljah) v tamkajšnji cerkvi zbralo veliko vernikov. Tja so se zgrinjali peš, na konjih in v kočijah, a le redki so mislili na pobožnost, saj so našli pašo za oči v mešanici številnih ljudi (38/169).

MISIJONI

Tudi v misijonskem pogledu Slovenci v 19. stoletju niso zaostajali za drugimi narodi. Slovenski misijonarji so odhajali predvsem v Severno Ameriko in Sudan. Imena misijonarjev Friderika Barage, Franca Pirca in predvsem Ignacija Knobleharja so svetovno znana in pomembna, kakor

Vincenc Dorfmeister: Cerkevno žeganje pri Sv. Roku v Dravljah (wikipedija).

tudi njihov prispevek k poznavanju tamkajšnjih kultur in ljudstev.³¹ Pri vsem tem je treba poudariti, da so bili motivi slovenskih misijonarjev predvsem verske narave.

Marca 1837 so v Ljubljani pričakovali misijonarja Friderika Barago, a novica sprva ni bila potrjena (37/52, 37/53, 37/68). Njegov prihod je Franz 9. aprila 1837 zabeležil z naslednjimi besedami: »Kranjski duhovni misijonar Baraga je včeraj zjutraj pridigal v tukajšnji stolnici in popoldne pri frančiškanih; na prvem mestu v nemščini, na drugem v kranjskem jeziku. V obeh cerkvah je bila izjemna gneča; ljudje so plezali na klopi in celo na oltarje, zaradi česar je bilo potrebno posredovanje policije tudi v cerkvi. Pravijo, da so pri frančiškanih zaradi izredne gneče nekemu dečku zlomili stopalo« (37/69).

ŠOLSTVO

Posebno mesto v kulturnem vprašanju slovenskega naroda je v tistem času imelo šolstvo. Pomanjkanje ustreznih učbenikov je botrovalo temu, da slovenščine kot učnega jezika niso uvedli v gimnazije. To je bil čas, ko se je za slovenska narečja oblikoval skupni knjižni jezik. Tudi pri verouku ni bilo dosti boljše, saj ni bilo ustreznih katekizmov v slovenskem jeziku. Na to je opozarjal tudi bl. Anton Martin Slomšek.

V Franzevih poročilih ne najdemo omemb župnijskih šol, pač pa otroškega zavetišča. 4. novembra 1834 je bila ob 10. uri pri Sv. Jakobu tiha sv. maša, po njej pa odprtje otroškega zavetišča.

³¹ Gl. tudi Kolar, *Na misijonskih brazdah Cerkev*.

Sprejelo naj bi 103 otroke, a so jih morali še 100 zavriniti. Treba bi bilo ustanoviti še eno podobno ustanovo, če bi dobrodelnost pripomogla k povečanju sklada. Slovesnosti se je poleg knezoškofa Wolfa udeležil tudi guverner (34/242, 34/244).

ZAKLJUČEK

Idejni tokovi prve polovice 19. stoletja, ki so vplivali na odnos med Cerkvijo in družbo oziroma državo, so bili v svojih različnih pojavnih oblikah na Kranjskem še slabo razviti. Iz poročil Franca Franza Jožefu Kalasancu baronu Erbergu so razvidne tudi vsebine, ki se tičejo dejavnosti Cerkve, zlasti cerkvenih dostojanstvenikov, redovnikov, vojaških kuratov, cerkvenih dogodkov in ustanov. Med njimi izstopajo številne omembe ljubljanskega knezoškofa Antona Alojzija Wolfa. Poročevalec Franz je povzemal tako govorice, ki so se širile med ljudmi, kot novice iz časopisja, še največ pa je dal na osebno korespondenco s svojimi dopisovalci. Iz poročil je mogoče razbrati posamezne dogodke, ki so jim posredno botrovali takratni idejni tokovi ter njihovo uvajanje v družbeno in cerkveno življenje.

Iz opisov je mogoče razbrati, da sta Franz in baron Erberg cerkveno življenje spremljala z distance. Šlo je za informativne opise posameznih dogodkov in osebnosti, ki so odmevali v javnosti. Domnevamo, da je Franz Erbergu pisal o tistem, kar ga je zanimalo. Zlasti opisi knezoškofa Wolfa kažejo na njegovo izredno vpetost v aristokratske kroge in način življenja, značilen za meščanstvo v predmarčni dobi.

FINANCIRANJE

Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa P6-0262 (Vrednote v judovsko-krščanskih virih in tradiciji ter možnosti dialoga), ki ga iz javnega proračuna sofinancira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS).

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

SI AS – Arhiv Republike Slovenije
SI AS 730, Gospodstvo Dol

ČASOPISI

Zgodnja Danica, 1850.

LITERATURA

Ambrožič, Matjaž: *Ljubljanski knezoškof dr. Janez Zlatoust Pogačar. Njegova verska, kulturna in politična vloga za zgodovino Slovencev. Acta Ecclesiastica Sloveniae*, 25, 2003.

- Ambrožič, Matjaž: Patronatno pravo in jožefinski patronati kranjskega verskega sklada. *Bogoslovni vestnik* 72, 2012, št. 1, str. 71–88.
- Ambrožič, Matjaž: *Zgodovina Cerkve na Slovenskem*. Ljubljana: Teološka fakulteta, 2019 (Priročniki Teološke fakultete 28).
- Bihlmeyer, Karl, Hermann Tuechle: *Storia della Chiesa IV. L'epoca moderna*. Brescia: Editrice Morcelliana, 1994¹⁰.
- Bokenkotter, Thomas: *A concise history of the Catholic Church*. New York, London, Toronto, Sydney, Auckland: Image books Doubleday, 2005.
- Bremer, Thomas in Kaiser, Jochen-Christoph in Nowak, Kurt in Pilvousek, Josef in Wolf, Hubert: *Storia ecumenica della Chiesa 3. Dalla Rivoluzione francese al 1989* (ur. Hubert Wolf). Brescia: Editrice Queriniana, 2010.
- Ciperle, Jože: *Podoba velikega učilišča ljubljanskega. Licej v Ljubljani 1800–1848*. Ljubljana: Slovenska Matica, 2001.
- Dolar, France M.: Jožefinizem in janzenizem. *Zgodovina Cerkve na Slovenskem* (ur. Metod Benedik). Celje: Mohorjeva družba, 1991, str. 153–171.
- Grass, Tim: *Modern Church History*. London: SCM Press, 2008.
- Hosp, Eduard: Veith Johann Emanuel. *Lexikon für Theologie und Kirche 10*. Freiburg, 1965, str. 653.
- Kolar, Bogdan: *Na misijonskih brazdah Cerkve*. Celje: Mohorjeva družba, 1998.
- Kralj, Franc: Versko in cerkveno življenje v dobi dozorevanja slovenskega naroda. *Zgodovina Cerkve na Slovenskem* (ur. Metod Benedik). Celje: Mohorjeva družba, 1991, str. 173–194.
- Lortz, Joseph: *Geschichte der Kirche in ideengeschichtlicher Betrachtung*. Münster: Aschendorfsche Verlagsbuchhandlung, 1940⁷.
- Martina, Giacomo: *Aspetti dell'Anticlericalismo in Europa nell'Ottocento e Novecento*. Roma: Editrice Pontificia Università Gregoriana, 1995.
- Martina, Giacomo: *Storia della Chiesa da Lutero ai nostri giorni 3. L'età del liberalismo*. Brescia: Editrice Morcelliana, 1995.
- Melik, Vasilij: Politične razmere na Slovenskem v Wolfovem času do leta 1848. *Wolfov simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj). Celje: Mohorjeva družba, 1994, str. 13–18.
- Schatz, Klaus: *Storia della Chiesa 3. Epoca moderna II* (ur. Luigi Mezzadri). Brescia: Editrice Queriniana, 1995.
- Schwendt, Herman H.: Günther Anton. *Lexikon für Theologie und Kirche 4*. Freiburg, Basel, Rom, Wien: Herder, 1995, str. 1105–1108.
- Schwendt, Herman H.: Liberaler Katholizismus. *Lexikon für Theologie und Kirche 6*. Freiburg, Basel, Rom, Wien: Herder, 1997, str. 885–888.
- Smolik, Marijan: Teologija in Slovenci. *Zbornik razprav Teološke fakultete v Ljubljani*. Ljubljana: Teološka fakulteta, 1962, str. 372–387.
- Teološki študij na Slovenskem. Vloga teoloških izobraževalnih ustanov v slovenski zgodovini pri oblikovanju visokošolskega izobraževalnega sistema. Acta Ecclesiastica Sloveniae*, 32, 2010.
- Ušeničnik, Aleš: »Jeranov problem«. *Čas*, 11, 1917, str. 98–119.
- Wenzel, Paul: Pabst, Johann Heinrich. *Lexikon für Theologie und Kirche 7*. Freiburg: Herder, 1962, str. 13–27.
- Wurzbach, Constant von: Schlör, Alois. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich XXX*. Wien, 1884, str. 132–137.
- Wurzbach, Constant von: Schwarzenberg, Friedrich von. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich XXXIII*. Wien, 1877, str. 71–78.

Wurzbach, Constant von: Veith, Johann Emanuel. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich L.* Wien, 1884, str. 81–95.

Zschokke, Hermann: *Die theologische Studien und Anstalten der katholischen Kirche in Österreich.* Wien, Leipzig: Wilhelm Braumüller, 1894.

CHURCH-RELATED ISSUES AND TOPICS FACING CARNIOLA IN FRANZ FRANZ'S REPORTS TO BARON ERBERG

Ideational currents and their various manifestations that shaped the relationship between the Church and society or the state during the first half of the nineteenth century were still poorly developed in Carniola, where the Church still felt the consequences of reforms introduced by the absolutist Emperor Joseph II (1780–1790). Josephinism aimed to subjugate the Church to its state system, which rested on the military and officialdom. In Austria and hence Carniola, Enlightenment and Josephinism remained in practice longer than in other European countries.

Prince-Bishop Anton Aloys Wolf (1824–1859) was the first who embarked on eliminating the consequences of “Jansenism” in the Diocese of Ljubljana, which met with fierce opposition among monks and a few younger priests.

During the 1830s, Carniola still witnessed no notable spread of liberalism. To some extent, it was detected in the disposition of the bourgeoisie, which nonetheless continued to attend religious services and receive the holy sacraments. In Franz's correspondence, there is no mention of the representatives of liberal Catholicism in Carniola, who only stepped up their activities in and after the revolutionary 1848.

In the first half of the nineteenth century, a special group was represented by the army under the leadership of aristocratic commanders, which, also in Carniola, clung to the old feudal system until its abolition in 1848.

Unlike the tendencies to separate the Church from the state throughout Europe and Latin America, their symbiosis in Austria and Carniola persisted until the end of the First World War. In light of several examples of inseparable cooperation between the Church and the state, particularly the army, that are mentioned in Franz's reports to Josef Kalasanz von Erberg, there cannot be any talk about separation or separatism in Carniola during the period discussed.

Franz's reports to Baron Erberg convey content related to the activities of the Church and particularly its dignitaries, monks, military chaplains as well as religious events and institutions. Especially noteworthy are his mentions of Ljubljana's Prince-Bishop Anton Aloys Wolf. Franz drew from newspapers and rumours that spread among people, and especially from the exchange of letters with his own personal correspondents. His reports point to individual events that were indirectly linked to the ideational currents of that time and their application in social and religious life.

Franz and Baron Erberg, as may be inferred from the descriptions, observed religious life from a distance. The letters offer informative descriptions of notable public events and personalities. Franz probably wrote to Erberg about what he found interesting. His descriptions of Prince-Bishop Wolf in particular are revealing of his close relations with the aristocratic circles and the way of life typical of the pre-March bourgeoisie.